

Data przesłania artykułu: 27.10.2024

Data przyjęcia artykułu do druku: 12.11.2024

DOI: <https://doi.org/10.12775/AKZ.2024.013>

**Nowy portret. Garść uwag na marginesie tomu
pt. *Archiwistyka Bohdana Ryszewskiego. Prace wybrane***

Zycie akademickie służy budowaniu relacji. Do najtrwalszych należą te, które łączą badaczy z ich naukowymi mistrzami i mistrzyniami. Nikogo nie dziwi, że szczególne okazje w życiu osobistym lub naukowym wyjątkowych uczonych skłaniają do okazywania wyrazów szacunku. Zdarza się, że są nimi zbiory studiów ofiarowywane mistrzom¹, czasem zaś antologie napisanych przez nich tekstów naukowych². Każda z takich publikacji jest okazją do nakreślenia swoistego portretu jubilata.

Jedną z najważniejszych postaci polskiej archiwistyki jest Bohdan Ryszewski, który w naukowym życiu kilkakrotnie doczekał się publikowanych wyrazów uznania. Do tej pory mogliśmy patrzeć na niego oczyma tych, których dorobek naukowy Profesora inspirował do ruszenia ścieżkami przez niego wytyczonymi. Tak było choćby w poł. lat 90. XX w., kiedy z okazji sześćdziesięciolecia urodzin zbiór prac przygotowali Ryszewskiemu uczniowie, wypromowani już doktorzy i uczestnicy jego seminarium doktorskiego³. Dekadę później

¹ Wśród ksiąg jubileuszowych przygotowanych z myślą o archiwistach wydano choćby: Degen, Jabłońska i Roman, *Zarządzanie dokumentacją, archiwistyka i ... koty*; Dygdała i Woszczyński, *Historia i archiwistyka*; Gaziński i Makowski, *Tantum possumus, quantum scimus*; Kozłowski, Kubicki, Przywuska i Stępnia, *Historia, archiwa, Gdańsk*; Rosowska-Jakubczyk i Wajs, *Archiwa, źródła, historia*.

² Wcześniej zbioru własnych artykułów wydanych dla uczczenia 80. rocznicy urodzin doczekał się np. Andrzej Tomczak, por. Tomczak, *Studia historico-archivistica*.

³ Biernat i Gołombiowski, *Archiwistyka i bibliotekoznawstwo*.

w tym samym gronie powstał dedykowany Profesorowi pierwszy tom serii „Archiwa, Kancelarie, Zbiory”⁴ a osobny zbiór studiów ofiarowali mu współpracownicy z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, z którym Ryszewski związał się w końcowych latach XX w.⁵ Teraz, z okazji 90. rocznicy urodzin, ukazała się antologia prac naukowych Ryszewskiego, którą zestawiała, opracowała i opatrzyła wstępem Anna Żeglińska⁶. Tom – o czym informuje zapis na stronie redakcyjnej – został wydany m.in. w ramach nagrody, którą redaktorka w 2022 r. uzyskała w Konkursie Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego na najlepszą książkę naukową, za pracę pt. *Finckensteinowie wschodniopruscy i ich archiwa*⁷. Ta zaś jest oparta w przeważającej mierze na tekście rozprawy doktorskiej przygotowanej przez Annę Żeglińską pod kierunkiem prof. Ryszewskiego.

Na tom, oprócz noty edytorskiej i biografii naukowej Ryszewskiego przygotowanych przez redaktorkę, składa się 25 prac napisanych przez Profesora. Pierwszą z nich są niewydane wcześniej wspomnienia na temat studiów na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pozostałe 24 teksty to opracowania naukowe, publikowane od początku lat 60. XX w. pod koniec drugiego dziesięciolecia XXI w. i ukazujące pełne spektrum zainteresowań badawczych Ryszewskiego. Są wśród nich studia terminologiczne, począwszy od najważniejszego chyba artykułu o tym charakterze, czyli *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych (kancelaria, registratura, zespołów archiwalnych archiwum)*. Są prace poświęcone historii i dorobkowi archiwistyki powszechnej i polskiej (wśród nich pierwszy naukowy zarys historii dyscypliny w języku polskim, wydany w 1972 r. jako część syntezy *Archiwistyka. Przedmiot, zakres, podział*). Nie zabrakło ważnych w dorobku Ryszewskiego publikacji poświęconych archiwalnym pomocom informacyjnym (m.in. *Uwagi o dawnych i nowych przewodnikach archiwalnych*) oraz tekstów będących efektem zainteresowania szeroko rozumianymi rękopisami gromadzonymi nie tylko przez archiwa, ale i biblioteki naukowe (np. *Archiwa i archiwalia prywatne w archiwistyce polskiej – stan badań i postulaty badawcze* oraz *Archiwa i biblioteki. Uwagi o zakresie gromadzenia rękopisów i metodach ich opracowywania*).

⁴ Chorańczewski, Degen i Syta, *Archiwa, Kancelarie, Zbiory*. Seria w 2010 r. została przekształcona w rocznik naukowy, na którego łamach ukazuje się ten artykuł recenzyjny.

⁵ Świgoń, *Historia, archiwistyka, informacja naukowa*.

⁶ Żeglińska, *Archiwistyka Bohdana Ryszewskiego*.

⁷ Żeglińska, *Finckensteinowie wschodniopruscy i ich archiwa*.

Wreszcie antologia tekstów naukowych nie mogła pominąć publikowanych rezultatów badań Profesora poświęconych komputeryzacji archiwów i standardowi opisu archiwaliów FOPAR (m.in. *Format opisu archiwaliów FOPAR* oraz *Archiwa i archiwistyka polska wobec komputeryzacji*).

Wśród zamieszczonych w antologii tekstów są prace wcześniej publikowane oraz niewydane przed 2024 r. Pierwsze – co naturalne – przeważają, do drugiej grupy wydawczyni tomu zaliczyła trzy teksty: nadmienione już wspomnienia Ryszewskiego z czasów studenckich oraz dwa hasła *Archiwa* i *Archiwistyka*, które – jak podano – Profesor opracował w 1996 r. dla nowej edycji *Encyklopedii wiedzy o książce*⁸. O ile hasło *Archiwa* rzeczywiście zostało wydane po raz pierwszy w antologii, o tyle tekst drugiego został już opublikowany. Kolejna edycja popularnego *EWoK* rzeczywiście nie powstała, niemniej w 2017 r. w dwóch tomach, ukazało się wydawnictwo pt. *Encyklopedia książki*⁹. W słowie *Od redakcji* przedstawiono jego genezę sięgającą końca XX w. i wspomniano, że pracując nad nim, „czerpano także z opracowań zrehabilitowanych już w latach 90. ubiegłego wieku, w czasie trwania realizowanych przez nas poprzednich projektów encyklopedycznych (m.in. Alodii Kaweckiej-Gryczowej, Jana Pirożyńskiego, Kazimiery Maleczyńskiej, Jadwigi Andrzejewskiej, Janusza Dunina, Janusza Sowińskiego)”¹⁰. Możliwe, że tą drogą tekst trafił do nowego kompendium bibliologicznego, choć po redakcyjnej obróbce Ryszewski nie został wskazany jako autor¹¹.

W pełni zgadzam się z Żeglińską, że składające się na tom prace Ryszewskiego

„dają pogłębiony obraz archiwistyki jako dyscypliny naukowej, a przy tym wnoszą wiele szczegółowych ustaleń z zakresu teorii archiwalnej w ujęciu współczesnym, ale i historycznym, problematyki kształtowania się archiwistyki, metody archiwalnej, wykorzystania technologii informatycznej w pracy archiwalnej oraz archiwoznawczej”¹².

Moim zdaniem do kompletu najważniejszych prac Profesora brakuje w antologii dwóch tekstów: czwartego rozdziału rozprawy *Problemy i metody ba-*

⁸ Żeglińska, „Słowo wstępne”, 9, 437, 441.

⁹ Skalska-Zlat i Żbikowska-Migoń, *Encyklopedia książki*.

¹⁰ „Od redakcji”, 8.

¹¹ M.[atwójów], „Archiwistyka”, 163–4.

¹² Żeglińska, „Słowo wstępne”, 8.

dawcze archiwistyki (pt. *Procesy archiwotwórcze i metody ich badania*)¹³ oraz pierwszej części dzieła *Problemy komputeryzacji archiwów* (pt. *Problemy archiwistyki na progu komputeryzacji*, jeśli nie w całości, to przynajmniej fragmentu poświęconego strukturze zasobu archiwalnego)¹⁴. Wartością pierwszej ze wskazanych prac jest przede wszystkim kompletne studium procesów archiwotwórczych i sposobu ich badania, które stało się metodologiczną podstawą dla szeregu prac naukowych koncentrujących się na kancelarii dziewiętnastoi dwudziestowiecznych instytucji oraz archiwizacji ich registratur¹⁵. Z kolei struktura zasobu archiwalnego była uznawana przez Ryszewskiego za jedną z najważniejszych kwestii koniecznych do ustalania w perspektywie komputeryzacji archiwów¹⁶ i jej określenie w połowie lat 90. Profesor uznawał za jedno ze swoich istotnych osiągnięć.

Mimo tego zastrzeżenia nie ulega dla mnie wątpliwości, że „osiągnięcia badawcze predystynują znaczną liczbę prezentowanych [w tomie] tekstów do rangi kanonu polskiej literatury archiwistycznej”¹⁷ oraz pozwalają stworzyć na nowo portret Ryszewskiego. Lektura tomu po raz kolejny przekonuje, że Profesor był i jest uczonym potrafiącym niezmiernie precyzyjnie formułować wykład archiwistyczny. Wybrane przez Żeglińską prace ukazują Ryszewskiego jako badacza, który upowszechnił we współczesnej polskiej archiwistyce badania terminologiczne oparte na poznaniu historycznej zmienności znaczeń, dbającego o poprawność wykorzystywanych terminów, wyznającego zasadę, że tylko dzięki konsekwencji w tym zakresie można osiągnąć pełną zrozumiałość myśli formułowanych w dyskusji naukowej i dać archiwistyce realną szansę na rozwój prowadzący do naukowej samodzielności. Na kartach antologii można ujrzyć obraz uczonego skrupulatnie badającego przeszłość archiwistyki i szukającego w niej inspiracji dla rozwiązań wprowadzanych współcześnie do dziedziny archiwalnej, dostrzegającego naukowy potencjał archiwów prywatnych, otwartego na osiągnięcia nauk informacyjnych oraz na współpracę z innymi instytucjami dziedzictwa. Z tomu wyłania się obraz prekursora kompleksowej komputeryzacji, a później informatyzacji polskich archiwów.

¹³ Ryszewski, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, 83–103.

¹⁴ Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, 9–26.

¹⁵ Np. Degen, *Kancelaria wojewódzkich urzędów administracji ogólnej* oraz Dereżyńska-Romaniuk, *Kancelaria Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego*.

¹⁶ Zob. m.in. Ryszewski, „Archiwa i archiwistyka polska”, 411.

¹⁷ Żeglińska, „Słowo wstępne”, 7–8.

Dzięki lekturze tomu taki właśnie portret Ryszewskiego mogą stworzyć sobie adepci archiwistyki. Doświadczeni badacze zapewne go sobie przypomną. Uczniowie skompletują obraz lat studenckich Profesora, który we fragmentach poznawali w czasie seminariów. Zaś ci z nich, którzy na co dzień nie żyją w świecie mediów społecznościowych, poznają jego trzecie imię. Przyznam, że i ja się do tego grona zaliczam. Gdy po raz pierwszy zobaczyłem okładkę antologii, byłem zaskoczony: do tej nabyłem przekonania, że drugim imieniem Profesora jest Stanisław, podczas gdy na reprodukowanej pierwszej stronie indeksu pojawił się... Ryszard. Tylko członkowie facebookowego grona znajomych Profesora mogli wcześniej wiedzieć, że był on ochrzczony trzema imionami, a w studenckim indeksie – jako drugie – zapisano trzecie, zazwyczaj nieużywane¹⁸.

Robert Degen

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

rdegen@umk.pl; ORCID ID: 0000-0003-3467-9341

■ Bibliografia

- Biernat, Andrzej, i Maciej Gołombiowski, red. *Archiwistyka i bibliotekoznawstwo: prace dedykowane profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 1997.
- Chorążyczewski, Waldemar, Robert Degen, i Krzysztof Syta, red. *Archiwa, Kancelarie, Zbiory. Tom pierwszy dedykowany Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2005.
- Degen, Robert. *Kancelaria wojewódzkich urzędów administracji ogólnej na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945–1950*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2005.
- Degen, Robert, Marlena Jabłońska, i Wanda K. Roman, red. *Zarządzanie dokumentacją, archiwistyka i ... koty: księga jubileuszowa Profesor Haliny Robótki*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2016.
- Dereszyńska-Romaniuk, Melania. *Kancelaria Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu w latach 1919–1939*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1998.
- Dygdała, Jerzy, i Bolesław Woszczyński, red. *Historia i archiwistyka: księga pamiątkowa ku czci profesora Andrzeja Tomczaka*. Toruń; Warszawa: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 1992.
- Gaziński, Radosław, i Adam Makowski, red. *Tantum possumus, quantum scimus: księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu w siedem-*

¹⁸ Wyjaśnienie zawdzięczam pomocy Anny Południak-Chorążyczewskiej, która odnalazła dla mnie odpowiedni post: Ryszewski, Facebook, 10.02.2023.

- dziesiątą rocznicę urodzin*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2012.
- Kozłowski, Kazimierz, Rafał Kubicki, Aniela Przywuska, i Władysław Stępnia, red. *Historia, archiwa, Gdańsk: studia dedykowane profesorowi Czesławowi Biernatowi w 90. rocznicę urodzin*. Gdańsk: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych; Archiwum Państwowe w Gdańsku, 2014.
- M.[atwijów], M.[aciej]. „Archiwistyka”. W *Encyklopedia książki*, zredagowały Maria Skalska-Zlat i Anna Żbikowska-Migoń, T. 1. Eseje A–J: 163–4. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2017.
- „Od redakcji”. W *Encyklopedia książki*, zredagowały Maria Skalska-Zlat i Anna Żbikowska-Migoń, T. 1. Eseje A–J: 7–8. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2017.
- Rosowska-Jakubczyk, Ewa, i Hubert Wajs, red. *Archiwa, źródła, historia: prace ofiarowane w siedemdziesiąte urodziny Profesora Władysława Stępnia*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2018.
- Ryszewski, Bohdan. Facebook, 10.02.2023. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=923593252344357&set=pb.100040810712775.-2207520000&type=3>.
- Ryszewski, Bohdan. „Archiwa i archiwistyka polska wobec komputeryzacji”. W *Archiwistyka Bohdana Ryszewskiego: prace wybrane*, zredagowała Anna Żeglińska, 408–22. Gdańsk; Sopot: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2024.
- Ryszewski, Bohdan. *Archiwistyka: przedmiot, zakres, podział: (studia nad problemem)*. Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu 76, z. 2. Warszawa; Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972. <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/73961/edition/80068>.
- Ryszewski, Bohdan. *Problemy i metody badawcze archiwistyki*. Rozprawy/ Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Toruń: Wydawnictwo UMK, 1985.
- Ryszewski, Bohdan. *Problemy komputeryzacji archiwów*. Rozprawy/ Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1994.
- Świgoń, Marzena, red. *Historia, archiwistyka, informacja naukowa: prace dedykowane profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2009.
- Tomczak, Andrzej. *Studia historico-archivistica*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2002. <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/258309/edition/257906>.
- Żbikowska-Migoń, Anna, i Maria Skalska-Zlat, red. *Encyklopedia książki*. T. 1–2. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2017.
- Żeglińska, Anna, red. *Archiwistyka Bohdana Ryszewskiego: prace wybrane*. Gdańsk; Sopot: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2024.
- Żeglińska, Anna. *Finckensteinowie wschodniopruscy i ich archiwa*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2021.
- Żeglińska, Anna. „Słowo wstępne”. W *Archiwistyka Bohdana Ryszewskiego: prace wybrane*, zredagowała Anna Żeglińska, 7–10. Gdańsk; Sopot: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2024.